

Зменшення розміру аліментів: проблемні питання віднесення до малозначних справ (судова практика в Україні)

Reducing the Amount of Maintenance: Problematic Issues Related to Minor Lawsuits (Judicial Practice in Ukraine)

Валентин Сердюк¹, Руслан Скриньковський², Анастасія Бабій¹, Мар'яна Хмиз³
Valentyn Serdiuk, Ruslan Skrynkovskyy, Anastasiia Babii, Mariana Khmyz

¹ *Supreme Court*

8 Pylypa Orlyka Street, Kyiv, 01043, Ukraine

² *Lviv University of Business and Law*

99 Kulparkivska Street, Lviv, 79021, Ukraine

³ *Ivan Franko National University of Lviv*

1 Universytetska Street, Lviv, 79000, Ukraine

DOI: [10.22178/pos.70-7](https://doi.org/10.22178/pos.70-7)

JEL Classification: [K49](#)

Received 29.04.2021

Accepted 26.05.2021

Published online 31.05.2021

Corresponding Author:

serdiuk.valentyn@ukr.net

© 2021 The Authors. This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 License

Анотація. Стаття присвячена проблемним питанням судової практики в Україні, які пов'язані з розглядом цивільних справ щодо зменшення розміру аліментів у контексті визначення вказаної категорії справ як малозначних. Звернуто увагу, що у розумінні чинного Цивільного процесуального кодексу України малозначними є справи про стягнення аліментів, збільшення їх розміру, оплату додаткових витрат на дитину, стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів, індексацію аліментів, зміну способу їх стягнення, якщо такі вимоги не пов'язані із встановленням чи оспоруванням батьківства (материнства) (п. 3 ч. 6 ст. 19 Цивільного процесуального кодексу України). Однак, у цій нормі відсутня законодавча вказівка про віднесення до категорії малозначних справ про зменшення розміру аліментів, що, з огляду на кількість таких справ, можуть бути переглянуті в касаційному порядку, сприймається як упущення законодавця.

Ключові слова: аліменти; збільшення розміру аліментів; зменшення розміру аліментів; малозначна справа; касаційний перегляд; суд касаційної інстанції; Верховний Суд; судова практика.

Abstract. The article is devoted to problematic issues of judicial practice in Ukraine, related to the consideration of civil cases on reducing the amount of maintenance in the context of defining this category of cases as minor. Attention is drawn to the fact that according to the current Civil Procedure Code of Ukraine, the cases of recovery of maintenance, increasing its amount, payment of additional costs for the child, collection of penalties for late payment, indexation of maintenance, changing the method of collecting the maintenance payments are considered minor unless they are related to establishment or contestation of paternity (maternity) (paragraph 3 of Part 6 of Article 19 of the Civil Procedure Code of Ukraine). However, in this norm, there is no legislative instruction to refer reduction of maintenance to the category of minor lawsuits, which, taking into account the number of such cases that can be reviewed in cassation, is viewed as a legislator's fault.

Keywords: maintenance; increase in the amount of maintenance; reducing the amount of maintenance; minor lawsuit; cassation review; court of cassation; Supreme Court; judicial practice.

ВСТУП

Однією з новел Цивільного процесуального кодексу України у редакції від 15.12.2017 року (далі – ЦПК України) стало запровадження у цивільному процесуальному законодавстві України категорії малозначних справ, а також окремого процесуального порядку розгляду таких справ у формі спрощеного позовного провадження.

Водночас така категорія справ увійшла до переліку касаційних фільтрів, яка хоч і відіграє позитивну роль у забезпеченні ефективності касаційного провадження та сприяє утвердженню Верховного Суду як найвищого судового органу, що здійснює касаційний (екстраординарний) перегляд найважливіших юридичних спорів, однак її практичне застосування, на нашу думку, є одним із найбільш складних і суперечливих.

Водночас на основі аналізу останніх досліджень і публікацій з'ясовано, що проблематика стягнення аліментів на утримання дітей в Україні, враховуючи практичні аспекти реалізації положень законодавства, є однією з найбільш гострих та актуальних, що підтверджується дослідженнями, зокрема, таких вчених-юристів, як І. Апопій [1], Д. Іщенко [2], Ю. Коломієць [3], Л. Свистун [4], Д. Січко [5], Є. Ханович [6] та інші. Проте, багато питань у цьому напрямі, враховуючи судову практику України, є не вирішеними, зокрема – практичні питання розгляду малозначних справ у суді касаційної інстанції та напрацювання законодавчих змін щодо процесуального регулювання вирішення цивільних справ, вимогою в яких є зменшення розміру аліментів.

Метою статті є дослідження на основі судової практики України проблемних питань розгляду малозначних справ у суді касаційної інстанції та напрацювання законодавчих змін щодо процесуального регулювання вирішення цивільних справ, вимогою в яких є зменшення розміру аліментів.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

За загальним правилом, передбаченим ст. 389 ЦПК України, судові рішення у малозначних справах не підлягають касаційному оскарженню [7]. Але слід наголосити, що обмеження у доступі до касації у малозначних справах не є абсолютними і процесуальний закон за

наявності певних умов дозволяє Верховному Суду здійснювати касаційну перевірку судових рішень у малозначних справах.

У розумінні ч. 6 ст. 19 ЦПК України [7] для цілей цього Кодексу малозначними справами визначено:

1) справи, у яких ціна позову не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (на 1 січня 2021 року: $2270 \cdot 100 = 227\,000$ грн);

2) справи незначної складності, визнані судом малозначними, крім справ, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження, та справ, ціна позову в яких перевищує двісті п'ятдесят розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (на 1 січня 2021 року: $2270 \cdot 250 = 567\,500$ грн);

3) справи про стягнення аліментів, збільшення їх розміру, оплату додаткових витрат на дитину, стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів, індексацію аліментів, зміну способу їх стягнення, якщо такі вимоги не пов'язані із встановленням чи оспорюванням батьківства (материнства);

4) справи про розірвання шлюбу;

5) справи про захист прав споживачів, ціна позову в яких не перевищує двохсот п'ятдесяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Отже, процесуальний закон визначає 2-ві категорії малозначних справ: 1) малозначні в силу прямої вказівки закону; 2) справи незначної складності, які визнаються малозначними судом (п. 2 ч. 6 ст. 19 ЦПК України [7]).

Так, у першій (1) групі малозначних справ Верховний Суд у своїх судових рішеннях виходить із того, що справи, зазначені у п.п. 1, 3-5 ч. 6 ст. 19 ЦПК України [7], є малозначними в силу прямої вказівки закону без необхідності зарахування зазначеної справи до відповідної категорії.

Щодо другої (2) групи малозначних справ, Верховний Суд указав, що суд вправі зарахувати справу до категорії малозначних на будь-якій стадії її розгляду.

Пунктом 2 ч. 3 ст. 389 ЦПК України [7] передбачено, що не підлягають касаційному оскарженню судові рішення у малозначних справах та у справах з ціною позову, що не пере-

вищує двохсот п'ятдесяті розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (на 1 січня 2021 року: $2270 \cdot 250 = 567\,500$ грн), крім випадків, якщо [7]:

а) касаційна скарга стосується питання права, яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики;

б) особа, яка подає касаційну скаргу, відповідно до цього Кодексу позбавлена можливості спростувати обставини, встановлені оскарженим судовим рішенням, при розгляді іншої справи;

в) справа становить значний суспільний інтерес або має виняткове значення для учасника справи, який подає касаційну скаргу. У науковій дискусії існує позиція, згідно з якою в силу оціночного характеру понять «значний суспільний інтерес» та «винятковість», визначення яких цивільне процесуальне законодавство не містить, зазначена підстава є найбільш неоднозначною у контексті її застосування, оскільки наявність чи відсутність відповідної підстави є виключно дискреційними повноваженнями суду касаційної інстанції [8, с. 141–142]. Зокрема, підставою для надання малозначній справі статусу такої, що становить суспільний інтерес, може слугувати особливий характер справи, зумовлений складністю її вирішення внаслідок певних обставин, а також значна кількість подібних справ. Водночас критерій «винятковості значення для учасника справи» є індивідуальним у кожній справі, і на його наявність може вказувати сукупність різних факторів, зокрема, предмет спірних правовідносин, матеріальний статус заявника тощо.

г) суд першої інстанції відніс справу до категорії малозначних помилково [7].

Отже, у касаційній скарзі на судові рішення у малозначній справі, окрім дотримання формальних вимог, передбачених ст. 392 ЦПК України [7], має міститися обґрунтування наведених вище виняткових обставин, за наявності яких відповідне судове рішення може стати об'єктом касаційного оскарження.

Водночас ухвала Верховного Суду про відкриття касаційного провадження або відмову в його відкритті має бути належним чином мотивована, зокрема у ній мають бути наведені підстава (підстави) відкриття касаційного провадження або мотиви, з яких суд дійшов висновку про відсутність підстав для ві-

дкриття касаційного провадження (ч.ч. 6, 8 ст. 394 ЦПК України [7]).

На наш погляд, цікавими в аспекті віднесення до малозначних справ є справи про стягнення аліментів.

Зокрема, як уже було зазначено вище, у розумінні чинного ЦПК України [7] малозначними є справи про стягнення аліментів, збільшення їх розміру, оплату додаткових витрат на дитину, стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів, індексацію аліментів, зміну способу їх стягнення, якщо такі вимоги не пов'язані із встановленням чи оспоруванням батьківства (материнства) (п. 3 ч. 6 ст. 19 ЦПК України [7]).

Водночас у положенні цієї норми не зазначено такої категорії справ як справи про зменшення розміру аліментів, що, з огляду на кількість таких справ, може вказувати на упущення законодавця.

У ч. 4 ст. 274 ЦПК України [7], згідно з якою у порядку спрощеного позовного провадження не можуть бути розглянуті справи у спорах, що виникають із сімейних відносин, крім спорів про стягнення аліментів, збільшення їх розміру, оплату додаткових витрат на дитину, стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів, індексацію аліментів, зміну способу їх стягнення, розірвання шлюбу та поділ майна подружжя, також не згадано такої категорії справ.

Таким чином, одержавши касаційну скаргу у справі про збільшення розміру аліментів, Верховний Суд має відмовити у відкритті касаційного провадження, оскільки касаційну скаргу подано на судові рішення, що не підлягає касаційному оскарженню (п. 1 ч. 2 ст. 394 ЦПК України [7]). Натомість у разі надходження касаційної скарги у справі про зменшення розміру аліментів Верховний Суд не має підстав відмовляти у відкритті касаційного провадження, оскільки п. 3 ч. 6 ст. 19 ЦПК України [7] цю категорію справ до малозначних не віднесено.

Як свідчить судова практика в Україні, Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду або розглядає такі справи по суті, або ж відмовляє у відкритті касаційного провадження, наводячи при цьому різні мотиви, з яких доходить висновку про відсутність підстав для відкриття касаційного провадження.

Так, в одному випадку Верховний Суд у справі, предметом позовних вимог у якій було зменшення розміру аліментів на утримання дитини, зазначив, що для цілей ЦПК України ця справа є малозначною. З урахуванням наведеного, оскільки заявниця подала касаційну скаргу на судові рішення у малозначній справі, що не підлягає касаційному оскарженню; справа розглянута судами двох інстанцій, які мали повну юрисдикцію щодо вирішення цього спору; не зазначивши, при цьому, обставини, передбачені п. 2 ч. 3 ст. 389 ЦПК України [7], тому відсутні підстави для відкриття касаційного провадження у справі (Ухвала Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 25 січня 2021 року у справі № 345/5361/19 (провадження № 61-460ск21)).

У іншій справі, предметом позову в якій є вимоги про зменшення розміру аліментів з $\frac{1}{4}$ частини до 1 750 грн, Верховний Суд зазначив, що зазначена справа не є справою з ціною позову, яка перевищує двісті п'ятдесят розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб та не належить до категорії справ, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження.

Ураховуючи зазначене, Верховний Суд відніс цю справу до малозначних у силу п. 2 ч. 6 ст. 19 ЦПК України (Ухвала Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 18 січня 2021 року у справі № 694/1473/19 (провадження № 61-530ск21)).

Разом із тим, в інших випадках, відмовляючи у відкритті касаційного провадження з підстави подання скарги на судові рішення у малозначній справі, що не підлягає касаційному оскарженню, Верховний Суд навів такі мотиви.

Відповідно до п. 1 та п. 3 ч. 6 ст. 19 ЦПК України [7] для цілей цього Кодексу малозначними справами є справи, у яких ціна позову не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб та справи про стягнення аліментів, збільшення їх розміру, оплати додаткових витрат на дитину, стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів, індексацію аліментів, зміну способу їх стягнення, якщо такі вимоги не пов'язані із встановленням чи оспорюванням батьківства (материнства).

Частиною 9 ст. 19 ЦПК України [7] передбачено, що для цілей цього Кодексу розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб вираховується станом на 1 січня календарного року, в якому подається відповідна заява або скарга, вчиняється процесуальна дія чи ухвалюється судові рішення.

Статтею 7 Закону України «Про Державний бюджет України на 2021 рік» [9] передбачено, що у 2021 році прожитковий мінімум на одну працездатну особу з розрахунку на місяць встановлено в розмірі з 01 січня 2021 року (на час подання касаційної скарги) – 2 270 грн.

Предметом спору в цій справі є зменшення розміру аліментів.

Відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 176 ЦПК України [7] ціна позову визначається у позовах про зменшення або збільшення платежів або видачі – сумою, на яку зменшуються або збільшуються платежі чи видачі, але не більше ніж за один рік. Ціна позову у даній справі станом на 01 січня 2021 року не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб ($2\,270 * 100 = 227\,000$). Отже, зазначена справа є малозначною у силу вимог закону (Ухвала Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 03 лютого 2021 року у справі № 683/2859/19 (провадження № 61-1121ск21)).

Таким чином у наведеному прикладі, відмовляючи у відкритті касаційного провадження, суд касаційної інстанції відніс справу про зменшення розміру аліментів до малозначних у силу п. 1 ч. 6 ст. 19 ЦПК України [7].

При розгляді аналогічної справи Верховний Суд зазначив, що оскільки справа є малозначною у силу вимог п. 1 ч. 6 ст. 19 ЦПК України [7], окремого визнання її такою не потребує (Ухвала Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 02 березня 2020 року у справі № 569/1997/19 (провадження № 61-3718ск20)).

Така позиція є цілком правильною, оскільки незважаючи на те, що законодавцем справи про зменшення розміру аліментів до малозначних не віднесено, такі позови завжди є майновими, тобто підлягають оцінці, і, як правило, ціна позову у таких справах не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму. Отже, такі справи є малозначними у силу за-

кону, незалежно від того, визнавав її такою суд або ні.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи наведене, вбачається доцільним висловити пропозицію про внесення змін до процесуального законодавства Украї-

ни, передбачивши з метою уточнення, що малозначними є справи про зміну розміру аліментів, адже поняття «зміна» охоплюватиме випадки як збільшення, так і зменшення розміру аліментів, а тому такі справи мають розглядатися у порядку спрощеного позовного провадження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

1. Apopii, I. (2018). *Novi aspekty vyznachennia rozmiru alimentiv na dytynu ta yikh stiahnennia* [New aspects of determining the amount of child support and their recovery]. *Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo*, 9, 5–9 (in Ukrainian)
[Апопій, І. (2018). Нові аспекти визначення розміру аліментів на дитину та їх стягнення. *Підприємництво, господарство і право*, 9, 5–9].
2. Ishchenko, D. (2019). Execution of court decisions on the recovery of alimony in Ukraine: actual issues analysis. *NaUKMA Research Papers. Law*, 3, 63–69. doi: 10.18523/2617-2607.2019.3.63-69
3. Kolomiets, Yu., & Suleimanova, S. (2020). Analiz sudovoi praktyky ta propozyzii do zakonodavstva Ukrainy shchodo vydiv dokhodiv, z yakykh utrymuiutsia alimenty [Analysis of case law and proposals to the legislation of Ukraine on the types of income from which alimony is withheld]. *Aktualni problemy derzhavy i prava*, 87, 78–86. doi: 10.32837/apdp.v0i87.2801 (in Ukrainian)
[Коломієць, Ю., & Сулейманова, С. (2020). Аналіз судової практики та пропозиції до законодавства України щодо видів доходів, з яких утримуються аліменти. *Актуальні проблеми держави і права*, 87, 78–86. doi: 10.32837/apdp.v0i87.2801].
4. Svystun, L. (2018). *Pravove rehuliuвання stiahnennia alimentiv na ditei* [Legal regulation of child support]. *Pravo i suspilstvo*, 1, 88–94 (in Ukrainian)
[Свистун, Л. (2018). Правове регулювання стягнення аліментів на дітей. *Право і суспільство*, 1, 88–94].
5. Sichko, D. (2020). Suchasni problemy pravovoho zabezpechennia stiahnennia alimentiv [Modern problems of legal support for the recovery of alimony]. *Pivdennoukrainskyi pravnychyi chasopys*, 1, 86–91. doi: 10.32850/sulj.2020.1.18 (in Ukrainian)
[Січко, Д. (2020). Сучасні проблеми правового забезпечення стягнення аліментів. *Південноукраїнський правничий часопис*, 1, 86–91. doi: 10.32850/sulj.2020.1.18].
6. Khanovych, Ye. (2016). *Poriadok stiahnennia alimentiv na dytynu za chynnym zakonodavstvom* [The procedure for recovery of child support under current legislation]. *Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo*, 10, 20–25 (in Ukrainian)
[Ханович, Є. (2016). Порядок стягнення аліментів на дитину за чинним законодавством. *Підприємництво, господарство і право*, 10, 20–25].
7. Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Civil Procedure Code of Ukraine] (Ukraine), 18.03.2004, No 1618-IV. Retrieved April 1, 2021, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (in Ukrainian)
[Цивільний процесуальний кодекс України (Україна), 18.03.2004, № 1618-IV. Актуально на 01.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>].
8. Popov, O. (2018). *Maloznachnist spravy yak protsesualnyi filtr dostupu do sudu kasatsiinoi instantsii: okremi pytannia sudovoi praktyky* [The insignificance of the case as a procedural filter of access to the court of cassation: some issues of case law]. In *Maloznachni spory: yevropeyskyi ta ukrainskyi dosvid vyrishennia* (pp. 134–147). Kyiv: Dakor (in Ukrainian)
[Попов, О. (2018). Малозначність справи як процесуальний фільтр доступу до суду

касаційної інстанції: окремі питання судової практики. В *Малозначні спори: європейський та український досвід вирішення* (с. 134–147). Київ: Дакор].

9. Pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2021 rik [About the State Budget of Ukraine for 2021] (Ukraine), 15.12. 2020, No 1082-IX. Retrieved April 1, 2021, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text> (in Ukrainian)
[Про Державний бюджет України на 2021 рік (Україна), 15.12. 2020, № 1082-IX. Актуально на 01.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text>].